

A TANÁRKÉPZŐ FŐISKOLA KÖNYVTÁRÁNAK NEVELÉSI LEHETŐSÉGEI ÉS FELADATAI EGY OLVASÓFELMÉRÉS TÜKRÉBEN

BALOGH BÉLÁNÉ

A nevelési intézmények feladata a társadalom céljainak, eszmé-
nyeinek megfelelő embertípus kialakítása. „A tapasztalatok megszer-
vezése, a tudatra való ráhatás, a magatartás gyakoroltatása nem más,
mint a személyiség alakítása, nevelése” [1]. Nemcsak az iskola, hanem
a különböző szervezetek, a művelődési és szórakozási lehetőségek, töb-
bek közt a könyvtárak is a személyiség céltudatos alakításának ténye-
zőjévé váltak.

A könyvtár nevelési intézmény

Régen főleg muzeális gyűjtemény volt, ma beleilleszkedik a műve-
lődés egész terébe. Könyvtári vonalon a szocialista építés pártos, szer-
ves eleme. A kulturális forradalom kibontakoztatásáért és tető alá ho-
zásáért dolgozik. Ez általános művelődéspolitikai cél, amit a könyvtár
sajátos eszközeivel szolgál, és ezt semmi más intézmény nem nyúj-
thatja helyette.

A könyvtáros pedagógiai munkája

Nem elég kiszorgálni az olvasót. Igényeket kell kelteni, felébresz-
teni, az embereket formálni kell tudni. Pedagógiai jelentőségű, hogy
hogyan adjuk át a könyvet az olvasónak. Döntő fontosságú: kinek?,
mit?, mikor?, hogyan? — adunk. Még a sorrend sem közömbös. Sem az,
hogy ugyanaz az olvasó milyen sorrendben olvassa a különböző köny-
veket (fejlődése szempontjából), sem pedig az, hogy az olvasók közül
ugyanazt a könyvet ki olvassa először (propaganda).

A könyvtártudomány pedagógiai és nem történeti tudomány. Saj-
nos még ma is túlsúlyban van a könyvtártechnika benne, nem pedig
a könyvtár pedagógia. Könyvtárosaink nagy részének a könyvtár nem
adja meg a hivatásszerű tevékenység lehetőségét. Ezt az adott, sokszor
sivár keretek között ki kell küzdeni. A könyvtáros emberi elszántságán
és hivatásszereteten múlik, hogy mennyire lesz úrrá az elszürkülés,

1 a hivatalnokká válás veszélyén. Az egész könyvtári munkát át kell hogy hassa a pedagógiai szemlélet.

Mint tanár, és elsősorban mint könyvtáros szeretnék foglalkozni azzal a kérdéssel, hogy milyen nevelési lehetőségei és feladatai vannak a tanárképző főiskola könyvtárának.

A főiskola és azon belül a főiskolai könyvtár egyik legfontosabb feladata megtanítani a hallgatókat a könyvtár használatára és szeretetére.

A hallgatónak tudnia kell, hogyan és hol találhatja meg tanulmányaihoz a szükséges könyvanyagot. Ez nemcsak azt jelenti, hogy rendszeresen tudják használni a könyvtárat, hanem azt is, hogy otthonosan mozogjanak a szakirodalomban is [2].

Azt, hogy mennyire használják a hallgatók a könyvtárat, kérdőívvel értékeltük ki: de figyelembe vettük a kölcsönzési statisztikák adatait is.

A régi keretek közt, a négyéves háromszakos képzés és a gyakorlati tanítás mellett nem maradt idő a hallgatóknak a könyvtár rendszeres látogatására. Legtöbbször csak a jegyzetek áttanulmányozása, s legfeljebb a kötelező irodalom alapján vizsgáztak.

Könyvtári tapasztalatunk azt mutatja, hogy még magyar szakos hallgatóink is túlnyomóan csak a kötelező irodalmat olvassák. Erre utalnak azok az adatok, amelyet az olvasás lehetősége szempontjából a legoptimálisabb hónap olvasási statisztikája mutat. A 250 főnyi csoport egy hónap alatt (október) mindössze 88 művet kölcsönzött ki. A helyben olvasott művek száma folyóiratok nélkül 448, amiből 20 szórakoztató jellegű olvasmány, a többi kötelező irodalom. Ezzel az eredménnyel nem lehetünk elégedettek.

A jövő pedagógusainak már a főiskolán nagymértékben olvasmányaira kell támaszkodni. Ezt kívánja az oktatási reformnak az a célkitűzése is, hogy az előadások és a gyakorlatok arányát a gyakorlat javára kell módosítani, aminek következtében egyre fontosabbá válik a könyv és folyóiratirodalom használata [3].

Ahhoz, hogy hallgatóinkat a könyvtár használatára és szeretetére ráneveljük, a legfontosabb feltétel egy központi olvasóteremben az alapvető kézikönyvek, tankönyvek, szakfolyóiratok, szakbibliográfiák biztosítása helybenolvasásra. A könyvtár munkatársai az irodalomkutatás módszereibe minél alaposabban vezessék be a hallgatókat.

A könyvek forgalmának emelése fontos, de még fontosabb, hogy a könyvtár használata tényleges haszonnal járjon. A megoldás kulcsa az, hogy szokássá tegyük az olvasást.

A szokássá vált olvasásnak nagy jelentősége van a tanárképzésben. Kialakítása szempontjából igen lényeges a módszer, a technika, amellyel az olvasást szokássá tudjuk fejleszteni. Amikor valaki konkrét tudás, kutatás, információszerzés miatt olvas, szüksége van bizonyos könyvtártechnikai gyakorlatra. Ahhoz, hogy a könyvtárat, mint az információszerzés eszközét a tudás fejlesztése szempontjából használni tudják az olvasók, öntevékeny kutatásra kell nevelni őket. Itt válik a

könyvtár az önálló munka segédeszközévé. Tudniok kell, hogy mit kaphatnak meg a könyvtárban.

Az oktatási és a könyvtári munkát koordinálni kell. Meg kell értetni a hallgatókkal a könyvtárhasználat fontosságát, hogy az oktatást valóban teljessé tehesse.

„Midőn a tudományos könyvtár kutatási eszközként vagy az ismeretszerzés forrásaként bocsátja a könyvet rendelkezésre, egyúttal az olvasó világnézetének formálásához is hozzájárul.

A hivatástudatból fakadó produktivitás mellett kellő figyelmet kell fordítani a szocialista munkastílus egyéb vonásainak: az ésszerűségnek, a részfeladatokban is az egészet szemmel tartó tudatosságnak és nem utolsó sorban a felelősségvállalásnak, a kollektív erőfeszítésben is megnyilvánuló egyéni önállóságnak megvalósítására” [4].

A hivatástudat formálásában, a hivatásra való nevelésben kisebb vagy nagyobb mértékben szerepe van a könyvtárnak is. A szakmai tudás a hivatás megszeretésének egyik alapja. Amikor életcélként választotta az I. éves hallgató a pedagógus pályát, talán még nem is volt igazi hivatástudata. A tanári hivatástudat nevelési eredmény, amelyet a képzési idő alatt el kell érni. Pedagógiai, szakmailag és politikailag kell felkészülni a tanári pályára. Megszerezni a készséget az állandó önképzésre, lépést tartani a tudomány, a pedagógia, a társadalom fejlődésével.

A tanárképző elsősorban az életpályára készít elő és nem a vizsgákra. Ehhez az ismeretek rendszeres, elmélyült gyűjtése fontos. Aki főiskolás korában megszokja a komoly, alapos munkát, annál ez a szokás későbbi munkájának is fontos jellemzője lesz.

Az olvasószolgálatban *egyéni beszélgetések* során spontán kínálkozó alkalmak adódhatnak a hivatástudat formálására. De legjobb nevelőeszköz a megfelelő időben kézbe adott könyv!

Az órán kívüli nevelőmunka jelentőségét felismerve, keressük a kapcsolatot a szaktanárokkal, a KISZ-szervezettel. Beszéljük meg a problémákat, mert csak így tudjuk segíteni a főiskolai képzés célkitűzésének megvalósítását: a hivatástudattal rendelkező tanárok képzését.

Az általános nevelési célba illeszkedik bele a könyvtár nevelési munkája, az olvasóvá nevelés. Szándékosan írom így: „a könyvtár” és nemcsak a könyvtáros.

A könyvtár egész környezetével, személyi és tárgyi adottságaival nagy nevelő hatást gyakorolhat. Az olvasóterem barátságos, otthonos berendezésével, vonzó, kulturális atmoszférát áraszt, ahol évszázadok szellemi kincse tárul az olvasók elé. Nemcsak a kölcsönzés és olvasószolgálat közben a hallgatókkal állandó kapcsolatban levő könyvtáros nevel, hanem a feldolgozásban és egyéb könyvtári munkában résztvevők is. Ha közvetve ugyan, de gyors és pontos, lelkiismeretes munkájukkal szintén az olvasót szolgálják.

A személyes példamutatás is nevelő hatással van a hallgató egyéniségének kialakítására.

Amikor tehát nagy követelményeket támasztunk a hallgatókkal szemben, mindenekelőtt magunktól kell sokat kívánnunk: tudományos tárgyilagosságot, lelkiismeretességet, gondosságot az ifjúsággal való foglalkozásban, pontosságot, jóindulatot, magas színvonalú etikát és műveltséget. Ezek azok a vonások, melyeket az ifjak bennünk észrevesznek és követnek.

Hogyan válik nevelőeszközzé a hallgatókkal szemben a fegyelmezettség, következetesség, pontosság a könyvtári munkában. Egy egész apró kis példával élek: a kölcsönzési határidő megtartása. Egyéni beszélgetések alkalmával tudatosítom az olvasókkal, hogy ez nem bürokratikus könyvtári formáság, hanem az olvasók érdeke. A kevés példányszámú kötelező irodalom nem jutna el hozzá idejében, ha az előző kölcsönző „elfelejtené visszahozni”. Ki kell alakítani olyan társadalmi szellemet, amelyben a hanyagság bűn, csak a köteleességteljesítés, pontosság, rendszeret megvalósítása érdem. Ez már közösségi nevelési feladat is egyúttal, amelyben nagy segítségünkre lehet a KISZ-szervezet.

Mindezek az apró pedagógiai lehetőségek mellett nem szabad megfeledkeznünk az igazi olvasóvá nevelésről.

A belső nevelés: elvi-világnézeti, esztétikai-ízlésbeli tájékozódásának kiszélesítése, irodalmi ismereteinek bővítése, a művek eszmei-intellektuális megértésén, értékelésén túl a műalkotás gazdag érzelmi, esztétikai hatásának mintegy alkotó megközelítése az élményszerű befogadás. Csupán a könyvtári statisztikákon keresztül nem mérhető fel, hogy viszonyulnak a főiskolai hallgatók a könyvhöz, az olvasáshoz. Ezért kérdőíveket tölttettem ki a hallgatókkal, hogy szellemi színvonalukról, érdeklődési körükről tájékozódjunk.

A kérdőlapot a hallgatóknak nevük és szakcsoportjuk feltüntetése nélkül kellett kitölteni. Azt reméltem, hogy őszinte nyilatkozatra bírhatjuk így őket és gazdag adatanyagot kapunk, mely tájékoztathat bennünket ifjúságunk kulturális, eszmei-politikai színvonaláról, illetve társadalmi érdeklődéséről. 360 kérdőívet osztottunk szét a KISZ alapszervi csoportoknak. Kitöltetlenül adtak vissza 24 ívet, a felmérésben részt vett 336 hallgató. A kérdőívek adataiból sok hasznos tanulságot és következtetést vonhatunk le.

Az összes kérdőívről, mint egyöntetű panasz kiált felénk, hogy *hallgatóinknak nincs idejük olvasni*, sokszor még a kötelező műveket sem.

Mintha a különböző túlterhelésekkel itt is, ott is tudatosan kivennék a könyvet a fiatal olvasó kezéből. Ez általános tünet, a tanulóifjúság életében, de fokozott mértékben áll a főiskolai hallgatókra. Radnai tanulmányát olvasva a szabad idő kérdéséről, úgy tűnik, hogy hallgatóink nem tudnak gazdálkodni az idővel [5].

Feltétlenül fel kell figyelnünk erre. Törődnünk kell ifjúságunk szabad idejének kérdésével. Nem hiszem azonban, hogy egyoldalúan csak rossz időbeosztásról lenne szó!

Lehet, hogy igaz, hogy nem tudnak gazdálkodni az idejükkel, de

itt is a helyi körülményekben, a rossz tárgyi feltételekben keresendő a hiba.

Az elsőéveseknél közrejátszhat az is, hogy nélkülözniök kell a családi ház közvetlen felügyeletét, és így az új környezetben sokan elkalodálnak, a sok új benyomástól megzavartnak érzik magukat. Az egyetlen irodalmi olvasóterem csak 40–50 férőhelyes. Klubszoba hiányában a hallgatók rá vannak kényszerítve, hogy naponta legkevesebb 2–3 órát elfecséreljenek, presszóba mennek, vagy ide-oda sétálással különösebb cél nélkül töltik el az időt, mert a kollégium távol van az iskolától. Ezek voltak tehát a nem olvasás okai, de nézzük tovább a kérdéseket.

Mit olvasnak hallgatóink? Először számszerű adatok nélkül a válaszokat nézegetve, a könyvcímekből a különböző jellegű érdeklődés tarka szöttezéséből feleletet kapok azokra a kérdésekre is, amit konkrétan nem tettünk fel a kérdőlapokon. Mi érdekli a mai fiatalságot? Nem irodalmi jólértesültséget, hanem emberi élményt keresnek. Mindinkább a mai problémák felé fordulnak, a fejlődés útját, perspektíváját kutatják, ami az élő irodalom növekvő olvasottságában fejeződik ki leginkább. Az élethez legközelebb eső szociográfiai írások, riportok kedvelt olvasmányaik közé tartoznak. A jellemalkotás, ábrázolni tudás és megfigyelés nagy mesterei — Stendhal, Tolsztoj, Proust, Gorkij — nevét olvashatjuk, főleg a humán szakos hallgatóknál. Kisebb számmal szerepelnek a politikával és irodalommal érintkező filozófiai írások Garaudy, Sartre, Camus kötetei.

Általában túlsúlyban vannak a szépirodalmi művek a szakirodalom rovására.

A szépirodalmat a könyvtári nevelőmunka szempontjainak érvényesítésével öt csoportba osztottam. Klasszikus és régi magyar, mai magyar, a világirodalom klasszikusai, a mai külföldi írók művei és útleírások, illetve ismeretterjesztő könyvekre.

Olvasottság szempontjából a mai magyar irodalom vezet a következő írókkal: Berkesi András 98, Szabó Magda 55, Passuth László 38, Fejes Endre 27, Németh László 20 alkalommal fordult elő egy hónap alatt hallgatóink olvasmányai közt. Gyakran szereplő nevek voltak: Szilvási, Fekete Gyula, Bárány Tamás, Mesterházi. Meg kell említenem a versrajongók kedvenceit is: Baranyit, Váci Mihályt és a Fiatal költők antológiája, a Tiszta szigorúság, a Tűztánc köteteket. Legnépszerűbb művek a kérdéses időszakban: Berkesi: *Játék a tisztességgel*, Fejes: *Rozsdametető*, Szabó Magda: *Freskó*, Németh László: *Mai témák*, Székely Júlia: *Halhatatlan kedves*.

Érdekes feljegyezni, hogy a 336 kérdőív közül 88-on szerepel Berkesi: *Játék a tisztességgel* című regénye. Bár kétségtelenül ifjúságunk érdeklődése a mai írók felé fordul, azért a magyar klasszikusok is elég olvasottak. Jókai 42, Gárdonyi 39, Móricz 26, Móra 12, Mikszáth 7-szer fordult elő a kérdőíveken.

A világirodalom klasszikusai ilyen népszerűségi sorrendben következnek: Hugo 26, Zola 22, Tolsztoj 19, Flaubert 18, Stendhal 12, Gorkij 11.

Századunk külföldi írói közül a legkedveltebbek: Hemingway 30, Thomas Mann 21, Salinger 22, Tennessee Williams 14, Sinclair Lewis 13, Irwin Shaw 11.

A külföldi legnépszerűbb művek: Salinger: Zabhegyező 25, Irwin Shaw: Oroszlánkölykök 20, Th. Hardy: Lidércfény 14, Brontë: Üvöltő szelek 13, Hemingway: Akiért a harang szól 10, Nexö: Szürke fény 9.

Az ismeretterjesztő és tudományos szakkönyvek oly kis számmal szerepeltek a kérdőíveken, hogy azokból inkább csak arra lehetett következtetni, hogy milyen szakos a hallgató, vagy milyen témakörből ír szakdolgozatot.

Milyen könyvek elolvasását tervezi a közeljövőben? Erre a kérdésre sokan konkrétan a szerzőjét és címét is leírták több könyvnek is, amit szeretnének elolvasni. Hemingway, Németh László, Szabó Magda gyakran szerepelnek a tervek között. Vannak, akik csak általánosságban jelölték meg terveiket. Filozófiai vagy pedagógiai műveket, útleírásokat, sportkönyveket szeretnének olvasni. Szakdolgozatukkal kapcsolatos tanulmányokat, kritikákat is megjelöltek. Persze akadtak olyanok is, akik az újonnan megjelenő Rejtő-könyveket vették csak tervbe.

Milyen folyóiratokat olvas? A kérdésre kapott válaszokból kiderült, hogy hallgatóink nagyobb része csak a népszerű, szórakoztató jellegű és aránylag alacsony kulturális színvonalú sajtóterméket olvas. Társadalomtudományi folyóiratot egyáltalán nem, természettudományi, irodalmi és pedagógiai folyóiratot is csak a népszerűbbeket és igen kevesen.

Népszerűségi sorrend a képes hetilapoknál: Nők Lapja 79, Ország-Világ 52, Film Színház Muzsika 37, Tükör 31, Élet és Tudomány 29.

Ezekén kívül szórványosan szinte mindegyik képes folyóirat előfordult a Fülestől a Képes Sportig.

Irodalmi folyóiratok: Új Írás 39, Nagyvilág 38, Kortárs 26, Élet és Irodalom 25. A többi irodalmi folyóirat közül a Kritika, Jelenkor, Alföld, Tiszatáj, Napjaink csak ritkábban fordulnak elő a kérdőlapokon. Ezzel le is zárul az irodalmi folyóiratok sora.

Mint már említettem, társadalomtudományi folyóirattal egyáltalán nem találkoztam a válaszok között, természettudományi is csak elenyészően kevés, néhány technikai (Népszerű Technika, Rádiótechnika, Ezer-mester). A pedagógiai folyóiratok közül a Köznevelés, a Család és Iskola és néhány módszertani folyóiraton kívül semmi mást nem olvasnak.

Még egy kérdés szerepelt a kérdőíven:

Főiskolai könyvtárunkat milyen mértékben szokta igénybe venni? A hallgatók válaszaiban válogatva zömmel ilyeneket olvashatunk: Gyakran, Hetenként, Minden délután, Itt készülök a referátumokra, Itt olvasom az irodalmi tanulmányokat.

Sajnos, hallgatóink egy része tárgyi feltételek hiányában nem válhatott rendszeres könyvtárlátogatóvá. Ezzel kapcsolatban ismét a központi olvasóterem szükségességét emelem ki.

A központosítás előnyeiről nincs szándékomban hosszan beszélni, csupán annyit, hogy a könyvtárban a gazdaságosság csaknem egyet

jelent a központosítással. A központosított gyarapítás olcsóbb, mert kiküszöböli a párhuzamosságokat. A központi olvasószolgálat egy dolgozója 100 olvasót is képes ellátni naponta, ami decentralizált megoldás esetén elképzelhetetlen.

— Másik probléma a *tárolás*. A tanszékvezetők a könyvtár gyarapításánál elsősorban a használat szempontjait igyekeznek érvényre juttatni, de szem elől tévesztik a tárolás gazdaságos megoldását. A tanszéki könyvtárak gyarapodásuk során elérnek egy bizonyos mennyiségi szintet, amelyen túl a használati előnyök csökkennek, sőt fokozatosan meg is szűnnek: Minden szükséges — és csak a szükséges — könyv a munkahely közvetlen közelében, gyorsan áttekinthető sorrendben.

Midőn egyes tanszékek és a központi könyvtár közt a tárolásbeli együttműködést megkezdtük, nem csupán a gazdaságossági megfontolások vezettek, hanem szem előtt tartottuk a tanszéki könyvtárak működésének törvényszerűségeit [6].

A központosítás előnyeit az olvasóvá nevelés szempontjából jól demonstrálják a pécsi főiskola könyvtárának adatai. 1962 előtt, amikor még nem volt központosítás, a hallgatók csak egy-két esetben kölcsönöztek az egész tanév folyamán szakjukon kívül eső témájú könyvet. Most végignézve a kartonokat, matematikusok, fizikusok, biológusok, szépirodalmi, művészeti könyveket, esztétikai, pedagógiai tanulmányokat is szép számmal olvasnak. Az olvasótermi nyilvántartást tanulmányozva azt tapasztaltam, hogy a pedagógiai, világnézeti, esztétikai kérdésekkel foglalkozó tanulmányoknak egyenlő a forgalma az irodalmi, történelmi, nyelvészeti és természettudományi könyvekével. Ugyanez vonatkozik a folyóiratok olvasottságára is. *A hallgatóknak igazi, elmélyült olvasóvá nevelése csak központi olvasóteremmel és a kölcsönzés központosításával érhető el.*

A felmérés tanulságait levonva nagyon sok pozitívumot mutat hallgatóink szellemi arculata, de sajnálatosan közönyösséget, passzivitást és elvétve még cinizmust is könyvelhetünk rovásukra.

Zömmel az új, a modern, mai irodalom áll az érdeklődés középpontjában. Ez érthető és helyes is. Választ várnak problémáikra, irányítást életük további alakulására.

A felnőtté válás gondokkal teli éveiben szinte naponta felvetődik az ifjakban a kérdés: „Hogyan tovább? Helyes-e, amit tesznek?” Nem minden hallgató mellett áll komoly, idősebb barát vagy bizalmába fogadott tanár, aki segít a kérdés eldöntésében, végső fokon az ifjú életútjának irányításában. Ebben az életszakaszban nem szabad kihagyni a nevelési tényezők közül a könyv nagy hatását az érzelmi-akaratil életre. Ezért fordul az ifjú, mint legjobb barátjához, legjobb tanácsadó-jához — a könyvhöz.

Nevelési szempontból nem közömbös, hogy a hallgató a meglevő kevés szabad idejét hatodrangú író társaságában tölti-e, vagy művészi, erkölcsileg és világnézetiileg nemesítő, értékes művet olvas. Meggyőződésünk, hogy minden könyv hat, alakít és jó vagy rossz irányban, de részt vesz a jellem formálásában. Benedek Marcellnak a könyvtárosok

lelkiismeretébresztőjének sorait idézve: „...én a pozitívumra gondolok, amikor a tisztaságról beszélek. Nem arra, ami nincs meg az emberben és a költőben, hanem arra, ami árad belőle. Ha a ráinktörő szenny bemocskolhat bennünket, a felénk sugározó tisztaság ne tudna beragyogni és belénk hatolni? Valóban ízetlen, színtelen, súlytalan lenne az, ami az emberben legértékesebb, aminek hordozói kiválasztott emberek, s amit továbbadni, szétsugározni a legszebb emberi és költői kötelesség a legszociálisabb cselekedet?” [7].

Itt van szükség a szaktanár, s kollégiumi nevelő, a KISZ-vezető és végül, de nem utolsó sorban a könyvtáros helyes irányítására.

Igénylik-e, elfogadják-e a hallgatók az irányítást?

Minden a szemlélet és módszer kérdése.

Szükséges, hogy a felnőttek közötti bánásmód légkörét alakítsuk ki, ne erőszakolt irányításnak vegyük könyvajánlásainkat. Érezzék, hogy a tanárképző főiskola nemcsak a szorosan vett szaktárgyi tanulmányokra szorítja őket, hanem széleskörű műveltség elsajátítását igényli és a szocialista embereszmény megvalósítását követeli tőlük.

A könyvtárosnak mindig egy lépéssel meg kell előzni a társadalmi igényt. Ismernie kell az új műveket, hogy egyénileg is tudjon ajánlani. A személyi feltételek mindig döntőek voltak az olvasószolgálatban, csak olvasott, művelt könyvtáros férkőzhet a hallgatók bizalmába. Csak olyan könyveket ajánlhatunk nyugodt lelkiismerettel, amit ismerünk. Ha csalódást okozunk a tanácskérőnek egy felületesen ajánlott könyvvel, többé ne várjunk őszinte bizalmat a hallgatók részéről.

Mit tegyünk hát? A megjelenő dús könyvtermést fizikailag lehetetlenség nyomon követni, ismerni, még könyvismertetésekén keresztül is. Mégis keresnünk kell megoldást.

Mint a felmérés adataiból kiderült, csupán néhány könyv volt az, ami végigsöpört minden szakcsoporton, kollégiumi szobán, tehát a felmérés időszakában hallgatóink érdeklődési körének középpontjába került. Kérdezhetnénk: mi volt az oka ennek? Annyira jó könyvek ezek? Vagy a külső propaganda volt oly nagy? Egyiket sem merném teljes mértékben állítani, bár nem akarok itt a kérdéses művekről kritikát mondani. Inkább úgy közelíteném meg legkönnyebben a kérdést, ha a felmérésünk egy másik adatát vizsgálnánk közelebbről:

„Honnan szerzi olvasmányait?”

A hallgatók olvasmányait befolyásoló tényezők közt a szaktanári, oktatási irányításon túl a szaktársak, barátok tanácsai a legerősebbek. Úgy is, mint tanácskérők, de főleg mint tanácsadók szerepelnek. Egy-egy könyvajánlást élénk vita kíséri, ami nem marad meg a kis kollektívában, hanem — mint a kérdőív adataiból kitűnik — az egész szakcsoportnál szinte ugyanazok a könyvek szerepelnek. Némelyik hallgató egyetlen könyvvel olyan forgalmat bonyolított le, hogy becsületére válna akármelyik könyvtárnak (pl. Salinger: *Zabhegyező*). Ez eredményezte a szakcsoporton belüli izlésbeli egységesülést is. Ez a belső csere-

bere nevelési szempontból nem egészen veszélytelen, éppen irányíthatatlansága, ellenőrizhetetlensége miatt.

Sokszor hangoztatják, hogy főiskolásaink már felnőttek, tehát válogatás nélkül bármit olvashatnak. Valóban biológiailag felnőttek, de társadalmilag nem mindegyik, sőt igen kevés érkezett el a felnőttéérés stádiumába. A feladat éppen az, hogy a társadalmi érettség állapotát a főiskolai képzési időszak alatt feltétlenül elérjék.

Hasznosnak tartom idézni itt Kerékgyártó István cikkének néhány kiragadott mondatát: „Nem mindegy tehát, hogy milyen irányba befolyásoljuk a felnövekvő nemzedékek kulturálódását, s ezen keresztül világnézetét és jellemét is . . .

Együttes munkára, a kultúrpolitikai és könyvkiadási szervek, írók és kritikusok, irodalomtudósok és pedagógusok, pszichológusok, könyvtárosok közös erőfeszítésére van szükség. A tét nem kevés: a jövő szocialista generációjának izlés- és jellemformálásáról van szó” [8].

Úgy kell szervezni a könyvtári munkát, hogy mindenkinek, akinek erre szüksége van, legyen módja segítséget kérni: sőt legyen módunk segítséget adni, mert a kettő nem azonos! Csak tudatos olvasószolgálattal érhetünk el eredményeket az olvasás kultúrájára való nevelésben. Az olvasó előtt és az olvasóval együtt keressenek a könyvtárosok választ a hallgatókat foglalkoztató kérdésekre. Nem szabad pillanatnyilag teljesíthetetlen követelmények miatt eleve visszariadni az olvasókkal való foglalkozástól. Mindennapos felkészüléssel és gyakorlással az önbizalom is megerősödik és egyre inkább felnő minden könyvtáros a feladathoz: kialakul a könyvtáros és olvasó között a kíváncsi pedagógiai kapcsolat.

Az olvasószolgálat színvonalasabbá tétele érdekében állandó továbbképzésre van szükség. Minden rendelkezésre álló eszközt fel kell használni. Tapasztalatcsere, nyelvtanulás, külföldi irodalom ismerete stb. Meg kell itt jegyezni, hogy sajnos országos viszonylatban is a könyvtárosok számára még kevés lehetőség nyílt, hogy külföldi tanulmányutakkal bővíthessék tudásukat és látókörüket. Pedig minálunk fejlettebb népi demokráciák könyvtáraitól nagyon sokat tanulhatunk. Egy NDK-ban működő szakfőiskola ismertetője került a kezembe. Idézek néhány adatot az ilmenai „Technische Hochschule” könyvtáráról: „60 000 szakkönyv, 800 féle szakfolyóirat áll a hallgatók rendelkezésére . . . stb. [9]. Nem folytatom, hiszen a mikrofilmtár és magnoszalagtár nálunk még főiskolai könyvtári viszonylatban a jövő perspektívájában szerepel, ott már régen természetes tartozéka minden modern berendezéssel ellátott könyvtárnak, nem beszélve az olvasótermekről, katalógusokról.

Ha az anyagi ellátottságot, tárgyi feltételeket nem is tudjuk a mi körülményeink között teljes mértékben megvalósítani, sok jó módszert, apró — a könyvtári munkák terén alkalmazható — ésszerűsítést is tanulhatunk a külföldi könyvtáraktól.

„Rendszeresebbé kellene tenni a tájékozódást a külföldi irodalmakban is! Nem eléggé látszik meg elméleti irodalmunkon a mai külföldi

szakirodalom beható tanulmányozása" [8]. Valóban érdemes figyelemmel kísérni a külföldi pedagógiai és könyvtári szakfolyóiratokat, mert nagyon sok nevelési módszert, ötletet tanulhatunk belőlük. Itt közlök részleteket egy csehszlovák folyóiratban olvasott — kevés változtatással nálunk is alkalmazható — jó módszerből.

„Az irodalom és az élet szorosabb kapcsolatának kialakítására megfelelő formának bizonyultak az *irodalmi tízpercek*. Hetente egyszer vagy kétszer fordultak elő. Az irodalmi tízpercek tartalma: hírek és beszélgetések az egyéni olvasás során olvasott könyvekről, referátumok és viták filmekről, színdarabokról és rádiójátékokról (hangjátékokról), továbbá prózai szövegek és versek művészi reprodukálása, dramatizálás, irodalmi szövegek meghallgatása hanglemezekről, információ irodalmi folyóiratok híreiről stb.

Az irodalmi tízperceknek nem szabad öncélúaknak lenniük, ellenkezőleg, kiindulópontnak kell lenniük a szerzett ismereteknek a gyakorlati tevékenységben és a közösség életében való felhasználásához.

Az irodalmi tízpercek jelentősége.

Eszköznek tekintettük ezeket a tízperceket az irodalom, a művészet és kultúra iránti érdeklődés felkeltésére; kiindulópontnak az órán kívüli irodalmi nevelés további formáihoz: fórumnak, amely elősegítette annak felismerését, milyen szoros kapcsolatban van az irodalom az élettel.

A tízpercek rendszerességük, élő tartalmuk folytán eredményesek voltak és azzal, hogy az egész kollektívára hatottak. A tanár szempontjából ezekre a tízpercekre a felkészülés igen komoly feladat. Állandó figyelemmel kell kísérnie a legújabb irodalmat, a szakirodalmi folyóiratokat. Ez egyébként bele is tartozik a saját érdeklődési körébe is.

„... az általános látókör bővülése szempontjából jelentős pluszt adott” [10].

Főiskolásainknál még kísért a „szakbarbárság” réme. Ez ellen a könyvtárosnak kell felvenni a harcot. Segíteni kell hallgatóinknak eszmei, esztétikai fejlődését, hogy ne csak jó szaktanárokká, hanem általánosan képzett, művelt emberekké váljanak. Mint könyvtári propagandaeszköz a következő félévben megkíséreljük a mi főiskoláinkon is bevezetni az irodalmi tízperceket. A KISZ-szervezet propagandistája, egy-két könyvtári aktíva segítségével — akik egyúttal magyar szakos hallgatók is — megvalósítható a technikai lebonyolítás. A cél, hogy minél több hallgató legyen jelen azokban a termekben, ahová a KISZ stúdiójából az irodalmi tízperceket közvetítjük (pl. olvasótermek, esetleg klubhelyiség). Figyelemmel kísérve a rádióműsort, a következő rendszeres adásokról magnófelvételt készítenénk: Könyvről könyvre, Korunk költészete, Láttuk, hallottuk...

A főiskolásnak nincs ideje rendszeres rádióhallgatásra, de egy-egy szabad tízpercében rövid és időszerű irodalmi műsort szívesen meghallgat. Sor kerülhet többek között a „Hét évszázad legszebb verseinek” hanglemmez-sorozatából évfordulókkal kapcsolatban nagy költőink ismert vagy kevésbé ismert műveinek művészi bemutatására. Csak kezdetben

kell jó szervezéssel biztosítani az érdeklődést, később, ha igényesek vagyunk a változatos, művészi műsor biztosításában és rendszerességre, pontosságra törekszünk az adást illetően, meglesz a várt eredmény.

„A pedagógiai tevékenységben fel sem becsülhető szerepe volt és van a könyvnek, az olvasásnak, mint eszköznek vagy kelléknek.” „Számos kutató keres indokolt megoldást arra a már pedagógiai problémára, hogy mikor, mit és hogyan kellene olvasni ahhoz, hogy a könyv mindannak segítségével, ami benne van, valóban életre keltse és kifejlessze a fiatalabb olvasóban a lehetőségekként rejlő adottságokat” [11].

Könyvtárainkban ma a figyelemkeltés és árnyaltabb nevelőmunka váltotta fel a rábeszélést. Hogy irányító tevékenységet is folytathassunk, a következő tervet szeretnénk megvalósítani. A munka racionalizálásával 1965. évben munkaidő alatt egy *olvasódélutánt biztosítunk* minden könyvtárosnak. Az olvasódélutánon felosztva egymás közt a folyóiratokat, az abban megjelenő fontosabb cikkeket, de elsősorban minden kritikát, recenziót, könyvismertetést elolvasunk.

Havonta a frissen megjelent könyvtermésből két-két művet elolvasunk. Havonta egyszer beszámolunk az olvasottakról. A gyorsolvasás technikáját elsajátítva igyekszünk minél többet befogadni. Nemcsak tartalmi ismertetést adunk, hanem egyéni meglátásainkat, benyomásainkat mondjuk el.

„Amikor az egyes műveket pedagógiai szempontból bíráljuk, azt kell mindenekelőtt eldöntenünk, hogy milyen mértékben járulnak hozzá a sokoldalúan képzett, erkölcsi érzékületében fejlett szocialista ember-típus kialakításához [12].

Tóth Béla javaslatát magunkévá téve, az olvasott műveket az alábbi szempontok szerint beszéljük meg:

1. Mennyiben segítette elő a kérdéses mű az értelmi fejlődést, gondolkodást, képzeletet?
2. A mű hatása pozitív-e a tudományos világnézet alapjainak fejlesztése szempontjából?
3. Nem terjeszt-e társadalmunk felfogásával szemben álló vagy ellentétes nézetet?
4. A hazafiság, a humanitás és a közösségi élet eszméi megfelelő, konkrét tartalommal tárulnak-e az ifjú olvasó elé?
5. Alkalmas-e az olvasmány a helyes erkölcsi magatartás, a társadalomhoz és a munkához fűződő viszony szilárdításához?
6. A szereplők jelleme, cselekedetei példaképekül állíthatók-e az eszményekért lelkesedni kész ifjak elé? Ösztönzik-e arra, hogy egyes erkölcsi tulajdonságokat önnevelés útján kialakítson magában?

Ezek mellett természetesen az esztétikai nevelés szempontjait sem szabad figyelmen kívül hagynunk. „Egy irodalmi mű nem lehet világnézeti nevelő erő, ha nem válhat esztétikai élménnyé” [13].

A beszámolókon az ismertetett könyvekről feljegyzéseket készítünk, ami csak valamivel lehet bővebb, mint a szokásos annotáció, mégis a könyvtáros számára hasznos, mert egyéni élményét rögzíti.

Ezekre a beszámolókra szeretnénk meghívni a tanszéki könyvtárosokat is, akik a szakterületükön megjelent és a főiskolai munkában fontos szakkönyveket ismertetnék. A könyvtárosok, akik általában a humán területen járatosak, haszonnal kamatoztatják munkájuk közben, ha a természettudományok és technikai ismeretek világába is betekintést nyernének.

A különböző tudományágakból egy egységes tudományos világkép kidolgozása minden gondolkodó és művelt ember kötelessége.

Az eddigi eredmények, megfigyelések és tapasztalatok alapján a főiskolai könyvtárat továbbra is az órán kívüli nevelés fontos helyének kell tekintenünk.

Összefoglalva a feladatokat, súlyponti kérdés megtanítani a hallgatókat a könyvtár használatára és szeretetére. A meglevő és fejlesztendő tárgyi feltételek — olvasóterem, szakkönyvek, szakbibliográfiák, folyóiratok — teljesebb kihasználásával a kutató jellegű, önálló tudományos munka nélkülözhetetlen műhelyévé tesszük a könyvtárat.

A hallgatók körében végzett felmérésekkel, a statisztikák tanulmányozásával és nem utolsósorban az egyéni beszélgetések útján a könyv, az olvasó és a könyvtáros kapcsolatát kívánjuk erősíteni.

Nemcsak új módszerek keresésével, hanem a meglevő és felhasználható sajátos könyvtári adottságokra irányítva a figyelmet, tegyük hatékonyá az azt a nevelő erőt, amelyet a könyvek magukba rejtnek.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] Vág Ottó: A nevelés szerepe a személyiség alakulásában. Magyar Pedagógia, 1964/2.
- [2] Koch, Nikolaus: Die Bibliotheken an Pädagogischen Hochschulen. Paul List V. München.
- [3] Az oktatási reform hatása a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának fejlesztési terveire. Felsőoktatási Szemle, 1964/6.
- [4] Csüry István: A szocialista egyetemi könyvtár feladatai. Felsőoktatási Szemle, 1961. 601—605.
- [5] Radnai Béla és Tóth Gábor: Mivel tölti egyetemi-kollégiumi ifjúságunk az idejét? Magyar Pedagógia, 1961/1.
- [6] Csüry István: Az egyetemi könyvtárhálózat szervezetének elvi alapjai. Könyv és könyvtár. II. Tankönyvkiadó, Bp. 1961.
- [7] Benedek Marcell: Könyv és színház. Bp. Szépirodalmi Kiadó. 1963. 335. 1.
- [8] Kerékgyártó István: Észrevételek ifjúsági irodalmunkról. Kritika, 1964. 8.
- [9] Informationen über das Studium. Technische Hochschule. Ilmenau, 1964.
- [10] Bastl, M.: Néhány megjegyzés az élő irodalmi nevelés kérdéséhez. Casky Jazyk a literatura, XIII. 1962/63. No. 1—2.
- [11] Dr. Kiss Árpád: Az olvasás pedagógiája. Köznevelés, 1961.
- [12] Tóth Béla: A könyvek pedagógiai megítélése. — Irodalmi érdeklődés a gyermekkorban.
- [13] Bölcs István: Az olvasás esztétikai irányultságának lélektani alapjai. Magyartanítás, 1963.